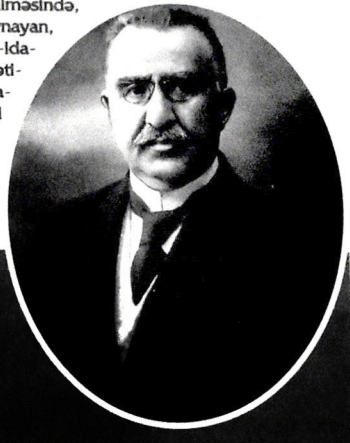

Dünyəvi, demokratik dövlət kimi tarixə düşən, "İstiqlal Bəyannaməsi"nin elan olunması ilə yaranan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti gərgin və mürəkkəb bir ictimai-siyasi şəraitdə fəaliyyət göstərərək dövrünün mütərəqqi dövlət təsisatlarının yaradılmasına nail olmuş, cəmi 23 ay yaşasa da, xalqın qəlbində azadlıq və istiqlal duyğularını oyatmış, onun müstəqil yaşamağa, öz dövlətçilik ənənələrini yaşatmağa qadir olduğunu sübut etmişdi. Azərbaycan xalqının dövlətçiliyinin bərpasında, dövlət müstəqilliyinin əldə edilməsində, demokratik quruluş yaratmaq istiqamətində mühüm rol oynayan, müsəlman aləmində ilk dəfə Azərbaycanda demokratik üsullərdə prinsiplərinə əsasən qurulan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyəti xalqımızın milli azadlıq, müstəqillik və demokratiya arzularını özündə əks etdirən parlaq bir tarixdir. Bu tarix yazanlar isə müstəqil Azərbaycan amalı uğrunda mübarizə aparan xalqımızın mütərəqqi fikrli ziyalıları - Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Fətəli xan Xoyski, Nəsim bəy Yusifbəyli, Həsən bəy Ağayev, Məmmədhasən Hacınski, Əlimərdan bəy Topçubaşov kimi bir çox dövlət xadimləri olmuşdur.

XALQININ istiqlal fədaisi

Əlimərdan bəy Topçubaşov. Ömrünün sonuna qədər xalqın azadlıq arzusu ilə yaşayan, milli azadlığı, istiqlalı uğrunda mübarizə aparan, öz ideallarına sadıq qalaraq milli varlığını qorumaq, milli dövlətçiliyimizi yaratmaq yolunda qətiyyətli addımlar atan, Şərqi ilk demokratik dövlətin xarici siyasətinin formalaşmasına və dünyada tanınmasına ömrünü həsr edən istiqlal fədaisi... O, Xalq Cümhuriyyətinin ən fəal qurucularından biri, M.Ə.Rəsulzadənin silahdaşı, Cümhuriyyətin Türkiyədə fəvqəladə səfiri və səlahiyyətli naziri idi.

Əlimərdan bəy Topçubaşov 1862-ci ildə Tiflisdə doğulmuşdur. Orta təhsilini birinci Tiflis gimnaziyasında almış, 1888-ci ildə isə Peterburq Universitetinin hüquq fakültəsini bitirmişdir. Ali təhsilini başa vurduqdan sonra ona provaslavlığı qəbul edərək universitetdə professor olaraq fəaliyyətini davam etdirmək təklif ediləndə, bundan imtina etmiş və Tiflisə qayıtmışdır. Bir müddət Tiflisdə hakim köməkçisi, vəkil işlədikdən sonra Bakıya gələrək "Kaspi" qəzetində çalışmış və rus imperiyasını tənqid edən məqalələrlə çıxış etmişdir. XX əsrin əvvəlində Bakı Şəhər Dumasına seçilmiş, bir qədər sonra Dumanın sədri olmuşdur. 1907-ci ildə isə Ə.Topçubaşov Bakı qəzasından Rusiya Dövlət Dumasına deputat seçilmişdir. Dumada o, Rusiyada müsəlmanlara muxtariyyət verilməsi ideyasını müdafiə edərək "Narodnaya volya"çıların fraksiyasına qoşulmuş və Ə. Topçubaşovun sədrliyi ilə "Müsəlman Fraksiyası" yaradılmışdır. Rusiyanın kapitalist siyasətini kəskin tənqid edən Əlimərdan bəy Topçubaşov o illərdə çar hökumətinin "qara siyahısı"na düşmüş və polisın gizli nəzarətinə götürülmüşdür. 72 gün sonra çar Dumanı buraxmış və Əlimərdan bəy Topçubaşova həbs cəzası verilmişdir.

1918-ci il dekabrın 7-də müsəlman Şərqi ilk dəfə olaraq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Parlamentinin birinci iclası keçirilmişdi. İclasda Əlimərdan bəy Topçubaşov 120 üzvdən ibarət Parlamentin sədri seçilmişdir. Çoxpartiyalılıq prinsipi əsasında qurulmuş parlamentdə qəbul edilən qanunvericilik aktları, qərarlar milli müstəqilliyin möhkəmləndirilməsinə, siyasi-iqtisadi inkişafa, mədəniyyət və maarif sahəsində irəliləyişə, Azərbaycan dövlətçiliyinin, xüsusən də parlament mədəniyyətinin formalaşmasına yönəldilmişdi. Fəaliyyəti dövründə Parlamentdə 130 iclas keçirilmiş, iclaslarda ölkənin daxili və xarici siyasəti, ordu quruculuğu ilə bağlı 270 müxtəlif məsələyə baxılmış, müzakirəyə çıxarılan qanun və qərar layihələrinin təqribən 230-u qəbul edilmişdir. Ölkənin qanunvericilik orqanı ana dilimizi Azərbaycanın dövlət dili elan etmiş, dövlət rəmzlərini - respublikanın himnini, bayrağını təsdiq etmiş, dövlət gerbinin yaradılması işinə başlamışdır. Dövlət quruculuğu ilə bağlı Parlament "Azərbaycan vətəndaşlığı haqqında", "Milli Bankın yaradılması haqqında", "Müəssisələr Məclisinə seçkilər haqqında", "Bakı Dövlət Universiteti haqqında", İngiltərə, Fransa, İtaliya, İsveçrə, Polşa və ABŞ-da diplomatik nümayəndəliklərin təsis edilməsi, ölkədə 7 müəllim və 1 qadın seminarıya-sının, qəza mərkəzlərində orta məktəblərin açılması, uşaq bağçaları sisteminin yaradılması, yüz nəfər azərbaycanlı gəncin təhsil almaq üçün dövlət hesabına xaricə göndərilməsi barədə və s. qanun və qərarlar qəbul etmişdir. 1918-ci il dekabrın 28-də Azərbaycan hökumətinin Avropada ümumi sülh konfransında iştirak etmək üçün Parisə göndəriləcək xüsusi nümayəndə heyətinə Əlimərdan bəy Topçubaşov rəhbərlik edib.

Əlimərdan bəy Topçubaşov 1920-ci ildə Azərbaycanda kommunist rejimi qurulduqdan sonra vətənə qayıda bilməmiş və Parisdə mühacir həyatı yaşamağa məcbur olmuşdur. Parisdə elmi-publisistik fəaliyyətlə məşğul olmaqla bərabər, siyasi fəaliyyətini dayandırmamış, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin ona verdiyi mandatla 1920-ci ilin noyabrında Millətler Cəmiyyətinin Cenevrə toplantısında, 1920-ci ildə London və Genuya, 1923-cü ildə isə Lozanna konfranslarında iştirak etmiş, Azərbaycanın bolşevik Rusiyası tərəfindən işğal olunduğu və bolşeviklərin Azərbaycanda törətdikləri cinayətlər haqqında geniş məzmunlu çıxışlar etmişdir.

Ə.Topçubaşov siyasi fəaliyyətini Qafqaz respublikaları nümayəndələrinin fəaliyyəti ilə də əlaqələndirmişdir. Belə ki, nümayəndələr 1921-ci il mayın 8-də Parisdə Qafqaz Konfederasiyası yaradılması məsələsini müzakirə etmiş, iyunun 10-da isə Qafqaz respublikasının üç səlahiyyətli nümayəndəsi Ə.Topçubaşovun sədrliyi ilə keçirilən iclasda siyasi və iqtisadi ittifaq yaratmaq haqqında razılığa gəlmişdilər. Əlimərdan bəy Topçubaşov 1934-cü ildə ölmündən bir qədər əvvəl Gürcüstan və Şimali Qafqaz xalqları təmsilçilərinin iştirakı ilə Brüssel-də "Qafqaz Konfederasiyası Bəyannaməsi"ni imzalamışdı. Onun siyasi fəaliyyətinin qayəsini xalqın milli şüurunun oyanması, müstəqillik uğrunda mübarizəsi, dövlətçilik məfkuresinin formalaşması təşkil edirdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasında və diplomatik münasibətlərinin qurulmasında böyük xidmətlər göstərmiş, xalqın azadlığı, dövlətin istiqlalı uğrunda ömrünü fəda etmiş Əlimərdan bəy Topçubaşov 1934-cü ildə Parisdə dünyasını dəyişmişdir.

Mehpara ƏLİYEVƏ,
"Respublika".